

УДК:347.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.1.52>

ТЕОРІЯ ПОБІЧНОГО ПРОДУКТУ У ПРАВІ SUI GENERIS: РОЗМЕЖУВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ОТРИМАННЯ ДАНИХ

Вишневський В.О.,

аспірант Київського університету права НАНУ

ORCID: 0009-0004-2429-571X

e-mail: vyshnevskiy.vld@gmail.com

Вишневський В.О. Теорія побічного продукту у праві sui generis: розмежування створення та отримання даних.

У статті досліджено проблему розмежування процесів створення та отримання даних у контексті надання охорони неоригінальним базам даних правом особливого роду (*sui generis*). Актуальність теми зумовлена суперечністю між положеннями Директиви 96/9/ЄС та сучасними економічними реаліями. Концептуальна основа цього акта формувалася в умовах домінування традиційних статичних баз даних, тоді як сьогодні ключову цінність становлять динамічні масиви, зокрема спортивна статистика та показники «Інтернету речей» (англ. *Internet of Things, IoT*). Ця трансформація спричинила прогалини у правовому регулюванні, внаслідок чого комерційно значущі масиви інформації залишаються поза охороною, оскільки розглядаються як побічний продукт основної господарської діяльності. Метою роботи є визначення матеріально-правових меж застосування права особливого роду шляхом аналізу еволюції теорії побічного продукту (англ. *spin-off theory*) та формулювання критеріїв розмежування процесів створення та отримання даних для національного правозастосування.

Методологічну основу становлять формально-догматичний, герменевтичний і порівняльно-правовий методи у поєднанні з інструментарієм економічного аналізу права на основі «теорії єдиного джерела» (англ. *sole source theory*) та концепції «безповоротних витрат» (англ. *sunk costs*). Доведено, що дихотомія створення та отримання даних виконує функцію іманентного антимонопольного інструмента запобігання монополізації фактів. Систематизовано розвиток судової практики від виключення зі сфери охорони даних про спортивні події у 2004 році до послідовної відмови в захисті операційних показників та науково-технічних даних протягом 2018–2025 років. Особливу увагу приділено на недавніх рішеннях судів Нідерландів. Наукову новизну становить авторський трискладовий тест походження даних, розроблений для застосування судами під час тлумачення статті 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Зазначений тест передбачає верифікацію походження інформації для встановлення факту її попереднього існування, аналіз мети витрат у контексті теорії побічного продукту та ідентифікацію об'єкта перевірки з метою розмежування істинності факту й точності його фіксації. Застосування цього алгоритму уможливує чітке відокремлення неохоронюваних витрат на створення інформаційного продукту від значного внеску в отримання, перевірку або подання вмісту бази даних, що є об'єктом права особливого роду. Такий підхід забезпечує необхідний баланс правових та економічних інтересів суб'єктів інформаційних відносин.

Ключові слова: право sui generis, база даних, теорія spin-off, створення даних, отримання даних, Акт про дані, єдине джерело, інвестиції, Інтернет речей.

Vyshnevskiy V.O. The spin-off theory in the sui generis right: distinguishing between the creation and obtaining of data.

The article examines the fundamental legal distinction between the processes of creating and obtaining data in the context of granting *sui generis* protection to databases. The relevance of the topic stems from the growing tension between Directive 96/9/EC and contemporary data-driven economic realities. Originally designed for static databases, the Directive now operates in an environment characterised by dynamic data sets, including sports statistics and Internet of Things (IoT) sensor data. This technological

shift has created a legal paradox whereby commercially valuable datasets fall outside the scope of protection due to their qualification as «spin-off» by-products of primary economic activities.

The study aims to define the substantive legal boundaries of the *sui generis* right by analysing the evolution of the spin-off theory and by formulating practical criteria for assessing substantial investment under national law.

Methodologically, the research employs doctrinal and comparative legal methods in combination with the economic analysis of law (in particular, the «sole source» theory and the concept of sunk costs). It demonstrates that the creation/obtaining dichotomy functions as an inherent anti-monopolisation safeguard. The article traces the evolution of judicial doctrine from the exclusion of sports event data to the consistent denial of protection for operational business data, as well as scientific and technical data. Particular emphasis is placed on recent jurisprudence confirming that investments in generating new technical know-how relating to compatibility constitute acts of creation rather than verification.

The scientific novelty lies in the development of a conceptual three-part Data Origin Test for interpreting Article 21 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights». This sequential assessment involves: (1) determining whether the data pre-existed in objective reality; (2) analysing the purpose of the investment to identify spin-off products; and (3) distinguishing between the verification of objective truth and the verification of recording accuracy. This approach enables a clear distinction between unprotected costs of data creation and protected substantial investments in obtaining, verifying, or presenting the contents of a database, thereby ensuring a proper balance of interests within the data economy.

Key words: *sui generis* right, database, spin-off theory, creation of data, obtaining of data, Data Act, sole source, investment, Internet of Things.

Постановка проблеми. Прийняття Директиви 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» у 1996 році було спрямоване на стимулювання інвестицій у розвиток європейського інформаційного ринку [1]. Концептуальна основа цього акта формувалася в умовах домінування традиційних статичних баз даних, проте системні трансформації економіки змістили акцент на динамічні потоки інформації. Сьогодні ключову цінність становлять масиви даних, генеровані в режимі реального часу у сферах спорту, фінансів та функціонування «Інтернету речей» (англ. *Internet of Things, IoT*).

Технологічні зміни спричинили ціннісну диспропорцію в праві інтелектуальної власності. Комерційно значущі масиви інформації, генеровані в межах основної господарської діяльності виробника та кваліфіковані за теорією побічного продукту (англ. *spin-off theory*), не охороняються правом особливого роду. Ключова колізія виявляється в дихотомії створення та отримання даних, адже стаття 7 Директиви 96/9/ЄС пов'язує надання охорони виключно з кількісно або якісно значним внеском в отримання, перевірку або подання вмісту. Такий підхід залишає інвестиції у створення нових даних без захисту [1].

Зазначене розмежування виконує функцію не лише технічного критерію, а й дієвого антимонопольного механізму. Б. Гугенгольц зазначає, що поширення права особливого роду на дані, згенеровані виробником у межах концепції єдиного джерела, створює загрозу інформаційної монополії на факти, отримання яких з альтернативних джерел є об'єктивно неможливим [2, с. 8]. Це актуалізує необхідність розмежування значного внеску в отримання, перевірку, подання вмісту та безповоротних витрат на основну господарську діяльність, у процесі якої ці дані виникають як побічний продукт.

Актуальність проблеми посилюється конфліктом між економічною доцільністю бізнес-процесів та формальними вимогами законодавства. Аналіз судової практики свідчить про вразливість стратегій захисту активів, що спираються на доктрину «в поті чола» під час обґрунтування надання копіляціям правової охорони. Суб'єкти господарювання часто помилково вважають значні фінансові й трудові витрати на створення даних достатньою підставою для автоматичного набуття охорони правом *sui generis*.

Така ситуація зумовлює те, що інвестиції не підпадають під сферу дії права особливого роду, адже результати діяльності не відповідають кваліфікаційним критеріям Директиви 96/9/ЄС і є вразливими до вилучення третіми особами. Суд справедливості ЄС на підставі телеологічного тлумачення статті 7 послідовно відхиляє подібну аргументацію та застосовує функціональний підхід. Це зумовлює стан правової невизначеності для інвесторів у сферах «Інтернету речей» та

науки про дані (*англ. Data Science*), які часто дізнаються про відсутність прав на згенеровані масиви лише на стадії судового розгляду.

Гармонізація національного законодавства з правом ЄС, реалізована у Законі України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX [3], та ухвалення Регламенту ЄС № 2023/2854, відомого як Акт про дані [4], актуалізують потребу в науковому переосмисленні теорії побічного продукту. Пріоритетним напрямом є розмежування неохоронюваного створення даних та значного внеску в отримання вмісту бази даних, особливо в умовах автоматизованого генерування масивів алгоритмами, сенсорами або внаслідок лабораторних випробувань.

Метою дослідження є визначення матеріально-правових меж дії права особливого роду (*sui generis*) шляхом системного аналізу еволюції теорії побічного продукту, а також обґрунтування практичних критеріїв трискладового тесту для розмежування процесів створення та отримання даних в умовах цифрової економіки.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичне підґрунтя дослідження правової природи неоригінальних баз даних заклали іноземні науковці, зокрема П.Б. Гугенгольц [2; 5] та Е. Деркле [6; 7]. Зазначені дослідники одними з перших ідентифікували ризики охорони масивів інформації в межах «теорії єдиного джерела» (*англ. sole source theory*), а також ще на етапі становлення судової практики обґрунтували теорію побічного продукту та довели необхідність виключення зі сфери охорони даних, згенерованих в автоматизованому режимі. Трансформацію критеріїв охорони правом *sui generis*, зокрема перехід від кількісного підходу в доктрині «в поті чола» до вимоги якісно значного внеску, дослідив М.Д. Девісон [8; 9]. Комплексний аналіз реалізації цих критеріїв та застосування теорії побічного продукту в практиці Суду Європейського Союзу здійснила А. Беунен [10].

В умовах глобальної цифровізації вектор правової доктрини змістився у площину охорони машинних даних та результатів наукових розробок. К. Станга здійснила критичний аналіз законодавчих підходів до врегулювання статусу даних «Інтернету речей» у контексті прийняття Акта про дані [11]. А. Бернье [12] та П. Бурдесе [13] дослідили межі правової охорони біологічних баз даних, а також об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту.

В українській доктрині засади режиму баз даних як об'єктів права особливого роду досліджено в наукових працях С.Й. Литвина [14]. Комплексний аналіз цивільно-правового захисту таких об'єктів здійснено у публікаціях О.О. Хавронюка [17]. Оновлення національного законодавства активізувало наукові дослідження цієї проблематики. Зокрема, новели правової охорони неоригінальних баз даних виступають предметом дослідження в роботах В.С. Дмитришина [15], а також Л.Л. Тарасенко та Х.Ю. Тарасенко [16]. Специфіку правової природи права особливого роду крізь призму Директиви 96/9/ЄС розкрито у дослідженнях Х.І. Кметик-Подубінської [18], тоді як питання євроінтеграційної гармонізації норм стали предметом вивчення В.А. Лопатнюка [19]. Попри увагу вчених до імплементації європейських стандартів поза межами системного аналізу залишається еволюція доктринального та судового тлумачення дихотомії створення та отримання даних. Зазначена наукова прогалина набуває особливої гостроти в контексті аналізу правозастосовної практики щодо критерію функціональної автономії та застосування теорії побічного продукту до машинних даних і результатів технічних випробувань.

Виклад основного матеріалу. Дослідження правової позиції Суду Справедливості ЄС щодо відмови в охороні окремих категорій неоригінальних баз даних потребує аналізу економічних засад інтелектуальної власності. Саме імператив запобігання монополізації інформаційних ресурсів зумовлює сутність дихотомії процесів створення та отримання даних. Провідною концепцією, що пояснює окреслений ризик, є теорія єдиного джерела, яку обґрунтував П.Б. Гугенгольц. Якщо виробник бази даних виступає єдиним джерелом генерації інформації, наприклад при затвердженні графіків матчів організатором ліги або формуванні розкладу польотів авіакомпанією, надання такому суб'єкту права особливого роду спричиняє монополізацію фактичних даних [5, с. 6]. Оскільки ці відомості об'єктивно не існують поза межами основної діяльності виробника, конкуренти не можуть отримати їх з альтернативних джерел. Це створює загрозу автоматичного поширення домінуючого становища з первинного ринку організації подій на вторинний ринок інформаційних продуктів та блокує розвиток похідних послуг [5, с. 7]. За таких обставин право *sui generis* набуває ознак права власності на інформацію, що суперечить засадам вільної конкуренції та вільного доступу до інформаційних ресурсів.

Другим елементом цього підходу є економічна теорія побічного продукту, що ґрунтується на засадах теорії «стимулювання» (заохочення). Відповідно до Директиви 96/9/ЄС цільове призна-

чення особливого права полягає у стимулюванні інвестицій у формування баз даних, здійснення яких було б економічно недоцільним без правової охорони [5, с. 5]. Водночас Е. Деркле обґрунтувала положення про те, що витрати на створення даних, зокрема фінансування спортивних турнірів чи наукових досліджень, є «безповоротними витратами» (англ. *sunk costs*) в межах основної діяльності виробника. Наприклад, ресурси організатора змагань спрямовуються на проведення заходів задля реалізації квитків та прав на трансляцію, а не на формування бази результатів матчів. Оскільки відповідна інформація генерується як побічний продукт, виробник не потребує додаткових стимулів у формі інтелектуальних прав.

Такий підхід узгоджується з пунктом 19 преамбули Директиви 96/9/ЄС, який закріплює принцип неврахування витрат на створення вмісту бази даних під час кваліфікації об'єкта охорони [6, с. 10]. Надання захисту в таких випадках зумовлює отримання необґрунтованої вигоди та спричиняє проблему подвійної оплати. У такій ситуації суспільство, профінансувавши створення даних через придбання основного продукту, змушене повторно сплачувати за доступ до інформації через механізм виключних прав [5, с. 6].

Для розмежування об'єктів правової охорони у працях Е. Деркле обґрунтовано поділ масивів інформації на дві базові категорії [6, с. 12–13]. До першої групи належать створені дані, що охоплюють інформацію, яка об'єктивно не існувала до моменту здійснення господарської діяльності виробником, зокрема розклади, рейтинги або штучно згенеровані синтетичні дані. У працях П.Б. Гугенгольца зазначений концепт проілюстровано на прикладі формування ресторанних рейтингів, оскільки вони є не фіксацією об'єктивного факту, а результатом суб'єктивного оцінювання [5, с. 9]. Відсутність попереднього існування таких відомостей унеможливує їхній захист правом особливого роду, адже інвестиції спрямовуються на створення самого вмісту, а не на його отримання.

Другу категорію утворюють зафіксовані дані, які відображають явища об'єктивної дійсності та існують незалежно від волі виробника, до яких належать погодні показники, геномна інформація чи результати астрономічних спостережень. П.Б. Гугенгольц підкріплює цей підхід лінгвістичним аргументом про те, що етимологія поняття «отримання» в англійській мові Директиви 96/9/ЄС позначається терміном *obtaining* від латинського *ob-tinere*. Це семантичне значення передбачає обов'язкове існування об'єкта до моменту його фактичного набуття виробником [5, с. 6]. Отже, значний внесок у фіксацію природних явищ кваліфікується як «отримання», тоді як створення фактів з нічого не підпадає під зазначене визначення.

Практична необхідність чіткого розмежування інвестицій у створення та отримання даних особливо виразно простежується в межах британської правової традиції. Як зазначає М.Д. Девісон, під час імплементації Директиви 96/9/ЄС існував ризик фактичного відтворення доктрини «в поті чола», що допускала надання правової охорони за сам факт витрачених зусиль, у тому числі спрямованих на генерування об'єктивних фактів. За відсутності нормативного обмеження така модель загрожувала включенням витрат на створення даних до складу значного внеску у розумінні права *sui generis* [9, с. 144–148]. Потенційна легітимація монопольного становища виробників єдиного джерела вимагала термінового запровадження дієвих стримувальних механізмів у судовій практиці.

Цей доктринальний підхід уперше був реалізований у нідерландській юрисдикції, суди якої почали послідовно виключати створені дані зі сфери охорони. Як зазначає А. Беунен, теорія побічного продукту набула тут практичного втілення ще наприкінці 1990-х років. Суди Нідерландів застосували цей критерій як підставу для відмови в наданні захисту, зокрема у спорах щодо бази даних абонентів компанії KPN та телевізійних програм видання De Telegraaf [10, с. 109–112]. Згодом ця національна практика вийшла за межі однієї юрисдикції та була запозичена на рівні Європейського Союзу, що знайшло своє безпосереднє відображення в серії знакових рішень Суду Справедливості ЄС від 09 листопада 2004 року.

Зазначені прецеденти за позовами Fixtures Marketing Ltd та British Horseracing Board змінили парадигму охорони неоригінальних баз даних у Європі та ознаменували остаточну відмову від доктрини «в поті чола» на користь суворого функціонального критерію [20; 21]. Ключовим питанням спорів стала кваліфікація складання списків футбольних матчів із відомостями про дату, час та пари команд, де організатори ліг апелювали до наявності значного внеску в логістику та забезпечення проведення змагань. Проте Суд відхилив цю аргументацію і, на основі телеологічного тлумачення сформулював чітке правило, згідно з яким поняття значного внеску в отримання

вмісту не охоплює ресурсів, спрямованих на створення такого вмісту [20, § 24]. Така позиція ґрунтується на імперативі запобігання інформаційним монополіям, адже надання правової охорони за таких обставин суперечило б економічним цілям Директиви 96/9/ЄС.

Унаслідок цього було розмежовано два види діяльності, які раніше кваліфікувалися як єдиний господарський процес. Зокрема, створення даних, що охоплює визначення пар команд та часу матчів, кваліфіковано як невід'ємну складову організації спортивного змагання. Виробник бази даних у такому разі є творцем фактів, а не суб'єктом їх отримання, оскільки без відповідних організаційних зусиль зазначена інформація об'єктивно не існує. Натомість отримання даних становить діяльність, спрямовану на пошук наявних незалежних матеріалів. З огляду на те що організатор змагань не здійснює пошук дат матчів у зовнішньому середовищі, а генерує їх шляхом прийняття відповідних рішень, така діяльність не підлягає правовій охороні за статтею 7 Директиви 96/9/ЄС.

Водночас А. Беунен звертає увагу на певну термінологічну суперечність. Хоча Суд справедливості ЄС фактично імплементував економічне підґрунтя нідерландської теорії побічного продукту, він уникнув прямого використання цього поняття в текстах судових рішень. Замість цього було запроваджено сувору юридичну дихотомію процесів створення та отримання даних, яка нині становить універсальний європейський стандарт [10, с. 134–137]. Такий підхід концептуально закріпив згадану теорію на рівні наднаціональної практики та набув подальшого розвитку в національних юрисдикціях. Це, своєю чергою, зумовило нагальну потребу в чіткому розмежуванні процесів створення факту та його фіксації.

Прикладом практичної реалізації зазначеного розмежування є рішення Федерального верховного суду Німеччини у справі *Media Control* від 2005 року [22]. Предметом спору виступила діяльність позивача з формування рейтингів популярності музичних творів *Hit Bilanz* на основі даних про обсяги їх продажів. Відповідач апелював до того, що самостійна обробка статистичних показників та формування рейтингу надає позивачу статус суб'єкта створення даних, а отже, згідно з правовою позицією у справі *Fixtures Marketing*, виключає можливість набуття права особливого роду. Проте суд відхилив зазначений аргумент та констатував відмінність у правовій природі інформації, яка полягає в тому, що обсяги реалізації становлять об'єктивні факти, що існують незалежно від волі виробника. Оскільки такі відомості існують до моменту створення бази даних, діяльність компанії *Media Control* із фіксації відповідної інформації була кваліфікована як вимірювання та фіксація реальності, що повністю відповідає критерію отримання вмісту в розумінні Директиви 96/9/ЄС.

Зазначене тлумачення стало закономірним результатом першого етапу еволюції практики Суду Європейського Союзу, протягом якого остаточно сформувався критерій походження інформації. Його сутність полягає в тому, що генерування факту внаслідок власного волевиявлення суб'єкта, зокрема шляхом визначення часу проведення матчу, кваліфікується як створення даних і не підлягає правовій охороні. Натомість фіксація фактів об'єктивної дійсності, зокрема обсягів реалізації чи погодних умов, визнається отриманням даних, саме на таку діяльність поширюється охорона правом особливого роду.

Наступний етап еволюції судової практики характеризується екстраполяцією теорії побічного продукту на сектори реальної економіки, коли національні суди почали адаптувати підходи щодо спортивних заходів до комерційних даних та сформулювали принцип нерозривності. Практичну реалізацію цього підходу демонструє рішення Касаційного суду Франції у справі *Prescom* від 2009 року, де предметом спору став конфлікт між видавцем газети та агрегатором оголошень про нерухомість [23]. Позивач обґрунтовував свої вимоги наявністю значного внеску в перевірку оголошень перед їхньою публікацією. Водночас судом встановлено, що процес створення макета оголошення та його перевірка на відповідність замовленню клієнта становлять невід'ємну складову основної господарської діяльності у межах видавничої справи. Зважаючи на те, що створення оголошень та наповнення ними бази даних є технологічно та економічно нерозривними процесами, суд констатував відсутність самостійного значного внеску саме в отримання інформації. Витрати на ці дії суд визнав тотожними, що унеможливило їх кваліфікацію як окремої інвестиції в базу даних. Отже, первинні дані сервісів оголошень за умови їх формування безпосередньо оператором платформи на виконання замовлення клієнтів кваліфікуються як результат неохоронюваного процесу створення даних.

Ідентичний підхід застосовано у сфері електронної комерції під час розгляду справи *Sarenza* від 2013 року, де предметом спору стала вимога про надання охорони клієнтській базі обсягом

4,7 млн записів [24]. Суд відмовив у задоволенні позову з огляду на те, що формування відповідного масиву інформації відбувається в автоматизованому режимі як побічний результат основних бізнес-процесів. Оскільки фінансові ресурси підприємства спрямовувалися передусім на маркетингові заходи та реалізацію товарів, а не на пошук контактної інформації, цю базу даних кваліфікували як побічний продукт господарської діяльності. Відповідно, такі дії не можуть вважатися результатом цілеспрямованого значного внеску в отримання вмісту, що унеможливує надання захисту правом *sui generis*.

Завершальним етапом формування цієї практики став розгляд справи *Ryanair v PR Aviation* від 2015 року, у межах якої підтверджено застосування теорії побічного продукту у сфері транспортної логістики [25]. Хоча предметом розгляду Суду справедливості ЄС виступало визначення меж договірної свободи, передумовою ухваленого рішення стала констатація того, що розклад польотів авіакомпанії не підлягає правовій охороні правом особливого роду. Відповідний висновок ґрунтується на відсутності елемента пошуку, адже перевізник не відшукує час вильоту в зовнішньому середовищі, а генерує його шляхом прийняття власних управлінських рішень.

Узагальнюючи наведені прецеденти, можна стверджувати, що будь-які операційні дані, що відображають параметри господарської діяльності суб'єкта господарювання, зокрема маршрути, ціноутворення чи наявність товару на складі, кваліфікуються як створені дані й тому не підпадають під охорону правом особливого роду. Цей підхід закріпив принцип, згідно з яким дані, що є виключно цифровим відображенням внутрішніх господарських процесів, визнаються створеними самим суб'єктом, а отже, монополізація доступу до них за допомогою інструментів права інтелектуальної власності є неприпустимою.

Втім, якщо стосовно суто комерційних показників судова практика вже досягла певної стабільності, то сучасний етап правозастосування характеризується переорієнтацією на проблематику наукоємних та технічних даних. Ця сфера докорінно відрізняється від попередніх спорів щодо спортивних матчів чи розкладів авіарейсів, де організаційна природа виникнення інформації мала виражений характер. У галузі наукових досліджень та розробок розмежування процесів отримання об'єктивних даних та їх створення стає менш очевидним, що зумовлює підвищений рівень правової невизначеності при кваліфікації таких баз даних.

Ключовим судовим актом, що забезпечив формування відповідних критеріїв розмежування, стало рішення Верховного суду Нідерландів у справі *Pearson v RSP* від 2018 року [26]. Предметом спору виступили нормативні таблиці для психологічних тестів, призначені для інтерпретації результатів опитування пацієнтів. Компанія *Pearson* апелювала до наявності значного внеску в розробку методології та проведення польових досліджень із метою виведення відповідних норм. Проте суд встановив, що такі дані є безпосереднім результатом створення, а не отримання даних. Оскільки розробка нормативів становить сутність наукової діяльності та полягає у створенні інструментарію, а не в отриманні наявних даних, висока інтелектуальна та наукова цінність результату не здатна змінити правову кваліфікацію діяльності. Відтак, акт створення не може бути трансформований у процес отримання вмісту в розумінні Директиви 96/9/ЄС, незалежно від складності проведених досліджень.

Утвердження в судовій практиці відповідного суворого критерію розмежування зумовило пошук виробниками альтернативних шляхів охорони власних інвестицій. Подібні спроби обійти встановлену дихотомію були прогнозовані у правовій доктрині задовго до виникнення сучасних спорів. Зокрема, у 2007 році А. Беунен спрогнозувала виникнення «лазівки перевірки». Суть ризику полягає в тому, що за неможливості захистити компіляції, через фактичне «створення» їх вмісту, виробники намагатимуться перекваліфікувати ці витрати як значний внесок у їхню «перевірку». Така стратегія має на меті штучне підведення діяльності під критерії охорони, що теоретично дозволило б легітимувати монополію на факти, які були згенеровані самим виробником [10, с. 134–135].

Практичну реалізацію цього концептуального підходу підтверджує справа *Tracpartz*, розглянута судами Нідерландів [27; 28]. Позивач, який здійснює реалізацію запасних частин, сформував базу даних із відомостями щодо сумісності деталей із відповідними моделями японських мінітракторів. Обґрунтовуючи свої вимоги, компанія посилалася на наявність значного внеску в обладнання технічної лабораторії та проведення практичних тестувань для встановлення фактів сумісності. Правова позиція позивача фактично зводилася до спроби подати витрати на створення технічного знання як внесок у перевірку вмісту бази даних.

Проте Апеляційний суд відхилив ці доводи, провівши фундаментальне розмежування між двома видами перевірок. До першої категорії належить перевірка істинності факту, під час якої виробник бази даних здійснює тестування з метою встановлення сумісності конкретної деталі з певною моделлю техніки. У такому разі суб'єкт фактично створює нове технічне знання, оскільки до моменту проведення тестування відповідна інформація об'єктивно не існувала. Отже, заходи з перевірки істинності було кваліфіковано судом як внесок у створення фактів, що не підпадає під охорону правом особливого роду. На противагу цьому, друга категорія – перевірка точності запису – стосується виключно контролю за коректністю фіксації вже наявних даних, зокрема це може бути перевірка орфографії, підтвердження актуальності показників або виявлення помилок під час копіювання вмісту. Саме ця діяльність підлягає правовій охороні правом особливого роду.

У підсумковому рішенні зазначено, що інвестиції позивача були спрямовані на створення технічних знань, а не на отримання, перевірку чи подання даних. Оскільки така діяльність є необхідною передумовою провадження основної господарської діяльності з реалізації запасних частин, вона повністю відповідає критеріям теорії побічного продукту. Суд підкреслив, що навіть висока комерційна цінність інформації про сумісність не зумовлює автоматичної кваліфікації таких відомостей як об'єкта охорони правом особливого роду. Зазначене рішення підтверджує тезу про те, що право *sui generis* не може застосовуватися як функціональний замітник патентної охорони чи режиму комерційної таємниці з метою правової охорони результатів технічних досліджень.

Законодавчою рецепцією підходів теорії побічного продукту стало ухвалення Регламенту (ЄС) 2023/2854 (англ. *Data Act*), який звузив правову невизначеність щодо статусу інформації, згенерованої в середовищі «Інтернету речей» та сприяв лібералізації вторинних ринків технічного обслуговування [4]. Ключовою новелою є стаття 43 Регламенту, що закріплює імперативну норму, згідно з якою право особливого роду, передбачене статтею 7 Директиви 96/9/ЄС, не поширюється на бази даних, що містять інформацію, отриману внаслідок використання підключеного пристрою або пов'язаної з ним послуги.

Таким чином на рівні законодавства Європейського Союзу було кодифіковано підходи, сформовані судовою практикою протягом останніх двадцяти років, що надало їм статусу норм прямої дії. Такий підхід узгоджується з економічною теорією побічного продукту, оскільки дані, згенеровані сенсорами автомобілів, систем розумного будинку чи промислових роботів, є супутнім результатом функціонування відповідних пристроїв. Виробник спрямовує ресурси на створення обладнання, а не на пошук інформації, тому генерування таких даних кваліфікується як їх створення, а не отримання.

Зазначена норма має виразне проконкурентне спрямування, оскільки унеможливує використання інструментів права інтелектуальної власності як цифрових бар'єрів доступу до згенерованих даних. Це сприяє реалізації права на ремонт і підтриманню конкуренції на вторинних ринках, запобігаючи монополізації сфери технічного обслуговування виробниками обладнання.

Як зазначає К. Станга, право *sui generis* не повинно поширюватися на дані, які виникають як автоматизований результат функціонування цифрових систем, оскільки його призначення полягає у стимулюванні інвестицій саме в отримання наявних даних, а не у створення нових масивів інформації в межах «економіки машинних даних» [11, с 28-29]. Попри існування окремих застережень щодо можливих ризиків знецінення інвестицій у цифрову інфраструктуру, законодавець Європейського Союзу надав пріоритет інтересам вільної конкуренції. У результаті закріплено підхід, за яким автоматизоване генерування інформації кваліфікується як її створення і не підпадає під дію права *sui generis*. Це звузило можливості для доктринальних дискусій щодо використання права особливого роду з метою монополізації доступу до первинних даних, згенерованих сучасними технологіями.

У контексті євроінтеграційного розвитку національного законодавства та з огляду на прийняття Регламенту (ЄС) 2023/2854 вбачається доцільним нормативне уточнення у статті 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права» положення про те, що право особливого роду (*sui generis*) не поширюється на бази даних у частині даних, згенерованих або отриманих підключеними пристроями чи відповідними цифровими сервісами у процесі їх функціонування. Такий підхід сприятиме запобіганню монополізації машинних даних та підвищенню рівня правової визначеності в національному правозастосуванні.

Водночас національна судова практика щодо розмежування створення та отримання даних перебуває на стадії формування. За відсутності усталених підходів можливе неоднакове тлумачення

чення положень статті 21 Закону України «Про авторське право і суміжні права», зокрема щодо критерію значного внеску. З метою забезпечення правової визначеності та гармонізації з правом Європейського Союзу запропоновано концептуальний трискладовий тест походження даних, для використання у правозастосовній практиці.

Першим елементом є тест походження, який передбачає з'ясування, чи існували відповідні дані в об'єктивній дійсності незалежно від волі виробника. У випадках, коли інформація виникає виключно внаслідок діяльності суб'єкта і не існує поза межами його господарської сфери, відповідний процес кваліфікується як створення даних, що виключає надання бази даних охорони правом *sui generis*.

Другим елементом є тест мети, спрямований на встановлення причинно-наслідкового зв'язку між інвестиціями та формуванням бази даних. Необхідно визначити, чи поніс би суб'єкт відповідні фінансові та організаційні витрати навіть за відсутності наміру створити базу даних. У разі позитивної відповіді констатується функціональна нерозривність процесів, а такі ресурси визнаються безповоротними витратами на ведення основної господарської діяльності. За цих умов дані кваліфікуються як «побічний продукт», що не потребує додаткового стимулювання через механізм виключних прав.

Третім елементом є тест перевірки, який дозволяє відмежувати внесок у створення нових даних та у перевірку вже наявних. Якщо ресурси спрямовані на встановлення істинності факту або формування нового знання, такі дії кваліфікуються як створення і не підлягають охороні. Натомість охороні правом *sui generis* підлягають лише витрати на перевірку точності запису, тобто контроль за коректністю фіксації наявних відомостей у базі даних.

Застосування запропонованого підходу унеможливорює монополізацію фактів і сприяє забезпеченню балансу між стимулюванням інвестицій у цифрову економіку та збереженням відкритого доступу до даних, що є особливо актуальним у контексті розвитку систем штучного інтелекту та «Інтернету речей».

Висновки. У результаті проведеного дослідження визначено матеріально-правові межі застосування права особливого роду (*sui generis*) в умовах цифрової економіки. Констатовано системну трансформацію інституту права особливого роду протягом останніх двох десятиліть. Практика Суду Справедливості ЄС та національних судів держав ЄС еволюціонувала від формального тлумачення критерію «значного внеску» до утвердження економіко-правового підходу, відомого як теорія побічного продукту. Визначено, що категорія «створення даних» зазнала суттєвих змін, що зумовило розширення сфери її застосування – від ручних копій до автоматизованих масивів інформації.

Встановлено, що якщо у 2004 році доктрина застосовувалася переважно до організаційних даних спортивних подій, то станом на 2025 рік її дію істотно розширено. Застосування принципу нерозривності витрат дозволило поширити цей підхід на операційні показники господарської діяльності, результати використання наукової методології та масиви технічних даних, згенеровані автоматизованими системами.

Сформульовано концептуальний трискладовий тест походження даних, призначений для уніфікованого тлумачення критеріїв розмежування створення та отримання даних у національному правозастосуванні. Обґрунтовано необхідність нормативного уточнення положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо статусу машинних даних та даних «Інтернету речей». Запропонований підхід спрямований на підвищення рівня правової визначеності та узгодження національного регулювання з сучасними тенденціями розвитку права Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних»: Директива; Європарламент від 11.03.1996 № 96/9/ЄС // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_241 (дата звернення: 03.02.2026).
2. Hugenholtz P.B. Abuse of Database Right. Sole-source information banks under the EU Database Directive. 2005. 18 Feb. P. 203–219. URL: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/abuseofdatabaseright.pdf>.

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20> (дата звернення: 03.02.2026).
4. Regulation (EU) 2023/2854 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on harmonised rules on fair access to and use of data and amending Regulation (EU) 2017/2394 and Directive (EU) 2020/1828 (Data Act). *Official Journal of the European Union*. 2023. Vol. 66, No. L. 22.12.2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/2854/oj/eng> (дата звернення: 03.02.2026).
5. Hugenholtz P.B. Program Schedules, Event Data and Telephone Subscriber Listings under the Database Directive – The ‘Spin-Off’ Doctrine in the Netherlands and elsewhere in Europe. 2003. 16 June. P. 1–7. URL: <http://www.ivir.nl/publicaties/download/spinofffordham.pdf>.
6. Derclaye E. Databases sui generis right: Should we adopt the spin-off theory? *European Intellectual Property Review*. 2004. Vol. 26, Issue 9. P. 402–413. URL: https://www.researchgate.net/publication/45428709_databases_sui_generis_right_should_we_adopt_the_spin_off_theory.
7. Derclaye E. The Court of Justice interprets the database sui generis right for the first time. *European Law Review*. 2005. Vol. 30. P. 426–430. URL: https://www.researchgate.net/publication/228149453_The_European_Court_of_Justice_Interprets_the_Database_Sui_Generis_Right_for_the_First_Time.
8. Davison M.J., Hugenholtz P.B. Football fixtures, horse races and spin-offs: the ECJ domesticates the database right. *European Intellectual Property Review*. 2005. Vol. 27, Issue 3. P. 113–118. URL: http://www.ivir.nl/publicaties/download/EIPR_2005_3_databaseright.pdf.
9. Davison M.J. *The Legal Protection of Databases*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 326 p. (Cambridge Intellectual Property and Information Law, Vol. 5). ISBN 978-1139435659.
10. Beunen A.C. *Protection for databases: the European Database Directive and its effects in the Netherlands, France and the United Kingdom* : PhD thesis / Leiden University. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2007. 336 p. ISBN 978-9058502674. URL: <https://hdl.handle.net/1887/12038>.
11. Sganga C. Sui Generis Protection of Non-creative Databases. *The Cambridge Handbook of Investment-based Intellectual Property* / ed. by E. Bonadio, P. Goold. Cambridge: Cambridge University Press, 2023. P. 27–46. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108989527.005>.
12. Bernier A., Busse C., Bubela T. Public Biological Databases and the Sui Generis Database Right. *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2023. Vol. 54. P. 1316–1358. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40319-023-01373-0>.
13. Burdese P. AI-Generated Databases. Do the Creation/obtaining Dichotomy and the Substantial Investment Requirement Exclude the Sui Generis Right Provided for under the EU Database Directive? Reflections and Proposals. 2020. 17 Dec. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3850662>. URL: <https://ssrn.com/abstract=3850662>.
14. Литвин С.Й. Правовий режим компіляції даних (бази даних) як об’єкта цивільного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Наук.-дослід. ін-т інтелектуал. власності Нац. акад. прав. наук України. Київ, 2011. 202 с.
15. Дмитришин В. С. Права особливого роду (sui generis) в авторському праві України. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27–28 січня 2023 р.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. С. 41–44. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-292-3-11>.
16. Тарасенко Л.Л., Тарасенко Х.Ю. Оновлення законодавства України у сфері авторського права та його адаптація до стандартів ЄС. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. С. 312–318. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.49>.
17. Хавронюк О.О. Цивільно-правовий захист баз даних: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Хмельниц. ун-т упр. та права ім. Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2021. 250 с.
18. Кметик-Подубінська Х. І. Sui generis як особливе право розробників за Директивою 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних». Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали Восьмої всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 15 трав. 2024 р.). Львів, 2024. С. 81–84. URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zbirnyk_8_Lviv_IPconference.pdf.
19. Лопатнюк В.А. Правова охорона баз даних за законодавством України та правом ЄС: дис. ... д-ра філософії: 081; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2025. 230 с.

20. Case C-338/02. Fixtures Marketing Ltd v. Svenska Spel AB. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 9 November 2004. *European Court Reports*. 2004. I-10497. ECLI:EU:C:2004:696. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62002CJ0338> (дата звернення: 03.02.2026).
21. Case C-203/02. The British Horseracing Board Ltd and Others v. William Hill Organization Ltd. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 9 November 2004. *European Court Reports*. 2004. I-10415. ECLI:EU:C:2004:695. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62002CJ0203> (дата звернення: 03.02.2026).
22. Верховний суд Німеччини. Рішення від 21 липня 2005 р. у справі № I ZR 290/02 (Hit Bilanz). *Bundesgerichtshof*. URL: https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/Zivilsenate/I_ZS/2002/I_ZR_290-02.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (дата звернення: 03.02.2026).
23. Касаційний суд Франції. Рішення від 05 березня 2009 р. у справі № 07-19.734 (Precom, Ouest France v. Direct Annonces). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000020359064/> (дата звернення: 03.02.2026).
24. Суд великої інстанції Парижа (Франція). Рішення від 21 лютого 2013 р. у справі Sarenza v. M. X. (3-тя палата). URL: <https://www.doctrine.fr/d/TGI/Paris/2013/KFVDEEB92B93A5B40B31417> (дата звернення: 03.02.2026).
25. Case C-30/14. Ryanair Ltd v. PR Aviation BV. Judgment of the Court (Second Chamber) of 15 January 2015. *Reports of Cases*. ECLI:EU:C:2015:10. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62014CJ0030> (дата звернення: 03.02.2026).
26. Верховний суд Нідерландів. Рішення від 04 травня 2018 р. у справі ECLI:NL:HR:2018:678 (Pearson Benelux B.V. v. RSP B.V.). *Rechtspraak*. URL: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:HR:2018:678> (дата звернення: 03.02.2026).
27. Окружний суд Північних Нідерландів. Рішення від 07 лютого 2024 р. у справі ECLI:NL:RBNNE:2024:354 (Tracartz B.V. v. [Wederpartij]). *Rechtspraak*. URL: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RBNNE:2024:354> (дата звернення: 03.02.2026).
28. Апеляційний суд Арнема-Леувардена (Нідерланди). Рішення від 22 квітня 2025 р. у справі ECLI:NL:GHARL:2025:2565 (Tracartz B.V. v. [Wederpartij]). *Rechtspraak*. URL: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:GHARL:2025:2565> (дата звернення: 03.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 04.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 05.03.2026

© Вишневський В.О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0